

УДК 355.45(497.17)

Трајан ГОЦЕВСКИ

ИСТОРИСКИТЕ ЧЕКОРИ КОН АВТОНОМЕН ОДБРАНБЕНО-ЗАШТИТЕН СИСТЕМ НА МАКЕДОНИЈА

Наместо вовед

Историјата на секој народ е исполнета со безброј настани кои на еден или на друг начин оставале неизбришливи траги врз нивниот стопански, културен, национален и верски идентитет, кој тешко може да се симне или да се избрише од сцената на реалното постоење во човековата цивилизација.

Во рамките на тоа македонскиот народ испиша безброј страници на својата долга, тешка но славна и незаборавна историја, која со векови била епицентар на настаните кои се случувале на Балканот но и пошироко, создавајќи богата ризница на културни вредности на кои можат да ѝ завидат и доста поголеми нации, постанувајќи извориште на словенската писменост и традиции, опстојувајќи долго, опстојува и денеска како самостојна и суверена држава. Од првите спомнувања на ова славно име (според Библијата 280-та год. п.н.е.) и во целата натамошна историја, македонскиот народ донесувал разни одлуки, но меѓу нив како најзначајни останале оние сврзани со борбата за неговото национално ослободување и создавањето на своја држава. Бидејќи борбата за своја држава трае долго, создадена е долга традиција како на државно-правниот идентитет така и на полето на создавањето на одбранбено-заштитните структури и системи кои му овозможиле и во најтешките услови да го зачува својот национален идентитет, култура и традиции. Сепак поновите собитија во дваесеттиот век остануваат најзабележителни во таа смисла, бидејќи со него е поврзано Илинденското востание и Крушевската Република, одлуките на Првото заседание на АСНОМ, уставите на Македонија донесени по Втората светска војна, референдумот на македонскиот народ од 8 септември 1991 год. со кој таа конечно е дефинирана како суверена, самостојна, демократска и социјална држава.

Конституирањето на Македонија како суверена држава отвори процес за решавање на сите државни функции во кои спаѓаат и одбраната и заштитата на земјата.

Меѓутоа воспоставувањето на автономен и конзистентен систем на одбрана и заштита на една земја претставува сложен, макотрпен, и пред сè

долгорочен процес кој бара знаење, време, средства и амбиент – ресурси кои во овој период Македонија ги нема во изобилство.

Затоа во овие историски моменти Македонија се определи со своите скромни, но реални ресурси, да изгради одбранбено–заштитен систем кој ќе гарантира нужна сигурност на граѓаните, а едновременно, согласно со меѓународните околности, нема никого да го иритира или загрозува. Несомнено огромна но и сложена задача наспроти расположивите потенцијали од сите видови во нашето непосредно соседство и неповолното влијание на екстерните фактори.

Во почетната фаза на остварувањето на оваа задача се поставија шест основни прашања за кои требаше да се изработи педантна стратегија на извршување, бидејќи секоја сериозна грешка можеше да се претвори во катастрофа за младата македонска држава.

Тие прашања според моите размислувања се однесуваат глобално за следните клучни работи:

1. Исселувањето на ЈНА која сеуште беше во Македонија, имаше респективни сили и борбена техника и надминувањето на создадената состојба, на просторот на една држава да има две вооружени сили, а особено избегнувањето на можноста да дојде до било каков судир помеѓу нив.

2. Креирање на моделот на одбраната на Републиката.

3. Создавање на правната основа на системот на одбраната.

4. Преземањето на чувањето на државните граници на Република Македонија во услови кога таа немаше постојана војска.

5. Создавање вооружени сили на Македонија.

6. Воспоставување меѓународна соработка и во сферата на одбраната како нужна претпоставка за зачувување на мирот на овој простор кој не е зафатен со војна.

Сите овие, како и безброј други проблеми, требаше да се решаваат брзо, во крајно стеснети рокови, во сеуште недефиниран амбиент, во услови кога ЈНА беше во војна и кога нервозното донесување одлуки и постапки станаа нејзина пракса и секојдневие на другите простори на поранешна Југославија.

Тоа пак од наша страна бараше трезвено одлучување, мерење на секој потез, мудрост, трпение и пред сè толеранција, бидејќи секое друго однесување и пребрзо влечење на потези можеше да стане повод за она што никој не го посакуваше во Македонија, а тоа е нејзино вовлекување во конфликт.

I. ПРВИТЕ ЧЕКОРИ НА ВОСПОСТАВУВАЊЕ СИСТЕМ НА ОДБРАНАТА НА МАКЕДОНИЈА

I. 1. Распаѓањето на СФРЈ и позициите на Македонија

Почетокот на деветтата деценија на овој век на југословенската држава ѝ најави немирни години, кои на еден или на друг начин беа најавувани по периодот на Ј.Б.Тито и често беа најавувани како посттитовски период во кој иднината на т.н. втора Југославија ќе стане сосема неизвесна. Меѓутоа како

резултат на долгогодишното медиумско прикажување на состојбите, и релативно доброто живеење на поголемиот број луѓе во поранешна Југославија, како да не можеше да се сфати предизвикот на новото време кое придонесе разврската на ју-кризата да биде крајно долга, без контрола, со голем број жртви, разурнувања, милионски раселувања, изолации, логори и многу други неволји.

Специфичноста во ескалирањето на кризата, а особено нејзиното интерпретирање и начин на разрешување, се гледа во тоа што подолго време официјалните органи не сакаа да ја признаат кризата и нејзиното разорно делување. Понатаму кога не беше можно таа понатаму да се прикрива, според стариот испробан рецепт, прво се отворија противречностите во економската сфера, што значеше дека тогашна СФРЈ се соочува со економска криза. Одговорните во тоа време, иако приврзаници на дијалектичкото учење, кое укажуваше дека не може да има криза во економската основа на општеството, а во надградбата да биде сè во ред, долго време ја премолчуваа кризата и во политичката сфера, која за неколку години ескалира до размери што го изнегира и разруши постојниот политички систем на државата.

По ескалацијата на политичката криза во земјата се промовира партискиот плурализам кој во почетокот речиси без правила на игра исфрли на политичка сцена партии со висок национален набој, што неминовно отвори и нова димензија на југословенските односи, а тоа беше национализмот и кризата во меѓунационалните односи помеѓу републиките кои се заканија со нејзино демонтирање.

Трите димензии на југословенската криза без разлика на редоследот на нивното настанување и интензитетот на манифестирањето, доведоа до изразито негативни и разорни последици по дотогашната федерација. Тие во почетокот глобално се изразија преку: затворањето на економските активности во републичко-покраински граници; симнувањето на СКЈ од политичката сцена на земјата; конфедерализација на односите во федерацијата; на крајот распаѓање на федерацијата како држава кое до денес е проследено со низа нејаснотии, мешање од страна, контроверзи, вклучувајќи ја и војната како најцрна страна на оваа криза.

Интересно е да се напомене дека во целиот период на разрешување на кризата беа предлагани безброј варијанти за мирно решавање на проблемите, беа нудени разни модалитети кои подразбираа и нешто заедничко помеѓу републиките (конфедерација, лабава федерација, сојуз на суверени држави, економска унија, царинска унија и др.) но ниеден од овие предлози не беше сериозно разгледан, а постојано беа минирани од одделни републики, па испадна дека најповолната варијанта е распаѓањето, и тоа не она цивилизациско, по мирен пат, туку со војна, страдања и неизвесност за милиони неделни луѓе.

Со оглед на тоа што ние се задржуваме само на проблемите сврзани со одбраната, ќе напоменам дека во март 1991 год. во Белград, работеше експертската група за одбраната, кога се правеа последните напори за избегнување на целосното раскинување на овие простори. Но на овие

разговори, како и на сите останати, не можеа да се изградат заеднички ставови ниту за еден аспект на прашањето на функциите на евентуалната можност за организирање на дел од одбраната врз заеднички основи. Потоа нашата република пристапи кон концепирање на сопствен одбранбено-заштитен систем, како нужност за секоја суверена држава.

I. 2. Чекорите за осамостојување на Република Македонија

Покрај активното учество во разговорите со сите актери на југословенската криза и со сите меѓународни институции и субјекти, во нашата Република се презедоа сите потребни активности за донесување на неопходните акти за целосно осамостојување на Македонија. Тој процес несомнено трае долго и е поврзан со низа детали за кои е можно да се пишуваат и поопстојни студии. Бидејќи нас не интересира само аспектот на осамостојувањето на системот на одбраната, во оваа пригода ќе се задржиме само на три клучни моменти кои се стожерот на осамостојувањето а тоа се: декларацијата за сувереност, референдумот и донесувањето на Уставот.

а.) Декларација за сувереност на Македонија претставуваше првиот чекор кон трасирањето на физиономијата на идното уредување на новата македонска држава. Тоа е првиот документ кој на јавноста (домашна но пред сè на светската) ѝ стави до знаење дека Македонија си ја презема одговорноста за својата иднина во свои раце. Накратко оваа декларација ги содржеше следните одредби:

– Со декларацијата се изразува сувереноста на СРМ согласно уставните определби за независност и територијален интегритет на македонската држава, како и правото на македонскиот народ на самоопределување вклучувајќи го и правото на отцепување;

– Политичкиот, стопанскиот и правниот систем на РМ се темелат на Уставот на СРМ и републичките закони а во согласност и со определбите изразени во декларацијата;

– Уставот на СФРЈ, сојузните закони и другите сојузни прописи и општи акти ќе се применуваат во СРМ доколку не се во спротивност на Уставот на СРМ, републичките закони и одлуките на Собранието со кои се остварува сувереноста на СРМ;

– Изразувајќи ја сувереноста на СРМ Собранието ќе донесе нов устав со кој покрај другото ќе се определи општественото уредување и идните симболи на државноста на Македонија;

– СРМ како суверена држава самостојно одлучува за идните односи со државите на другите народи на поранешна Југославија во согласност со своите интереси по мирен и демократски пат;

– Оваа декларација, Уставот на СРМ, републичките закони и другите прописи и општи акти се основа за одлучување и дејствување како и на републичките органи и организации така и на сојузните органи и организации на територијата на СРМ;

– Собранието на СРМ и надлежните органи на Републиката до донесувањето на новиот Устав, можат самостојно да преземаат мерки за заштита и унапредување на положбата и правата на македонскиот народ што живее во соседните земји, за Македонците во другите земји, за иселениците од Македонија и за граѓаните на привремена работа во странство;

– Доколку спогодбено и демократски не се разрешуваат меѓусебните односи на суверените републики во СФРЈ или тоа се врши на начин на кој сувереноста на Републиката се загрозува, Собранието на СРМ ќе донесе Уставен закон со кој ќе ги утврди другите прашања од уставно-правен карактер со кои СРМ како самостојна и независна држава ќе го преземе извршувањето на суверените права што ги остварува преку органите на Федерацијата и ќе го утврди начинот на спогодување со другите републики за правното наследство на СФРЈ и за меѓународните односи според начелата на меѓународното јавно право.

Со изнесените ставови од оваа декларација јасно се стави на знаење дека Македонија ќе го преземе извршувањето на своите суверени права што ги чинеше преку Федерацијата, што значи дека и пренесените права во сферата на одбраната, а особено во делот на вооружените сили, ќе отпочне сама да ги извршува како самостојна и суверена држава.

Тоа е всушност и првиот сигнал за почеток на креирање на автономен одбранбено-заштитен систем на Македонија.

б.) По новите повеќепартиски избори и конституирањето на власта во Македонија врз современи стандарди, несомнено се постави и прашањето за заокружување на осамостојувањето на Македонија како суверена држава.

По долгите расправи, несомнено единствено исправно, се донесе одлука за тоа судбоносно прашање да се произнесе македонскиот народ и народностите што живеат во Македонија преку непосредно изјаснување т.е. преку референдум. Со тоа граѓаните на Македонија беа во положба преку својот глас, со сопствена волја да се определат за сопствената иднина, за своја суверена држава. Одлуката беше донесена на 6 август а граѓаните својот глас го дадоа на 8 септември 1991 година. Резултатите од гласањето беа повеќе од импресивни. Од вкупно запишаните 1495 626 гласачи гласале 71,85% а од нив дури 95, 32% се изјаснија за суверена и самостојна држава. Овие позитивни гласови на граѓаните на Македонија значеа историски исчекор кон постанувањето на меѓународен субјект – вековна борба на македонскиот народ, но и кон отворањето на процесот на заокружувањето на внатрешното законодавство. Имено покрај Уставот и основните системски закони требаше да се донесат уште околу 700 законски проекти кои ќе ја заокружат самостојноста на Македонија како суверена држава. Со еден збор, резултатите од референдумот ги задолжија надлежните органи да градат политичка и економска стратегија која ќе ја промовира Македонија како самостојна и суверена држава. Исто така може со сигурност да се каже дека еден од критериумите врз основа на кој Арбитражната комисија на Европската заедница заклучи дека таа ги исполнува условите за меѓународно признавање е токму и успешниот референдум.

Од аспект на нашето интересирање овој референдум е исто така историски, бидејќи Македонија како самостојна и суверена држава според Повелбата на ООН има право и должност да организира своја одбрана и заштита.

в.) Меѓутоа, по референдумот како прва и основна задача се постави изработка на Устав на Р.Македонија, врз граѓанскиот концепт на општество и врз современите европски стандарди. Уставот беше изработен и прогласен на 17 ноември 1991 година. Со него Македонија се здоби со највисокиот уставно-правен акт. При неговата изработка се користени уставите на голем број земји со граѓански модел на општество, уставната традиција на Македонија по војната, како и основните категории и концепти на современата уставно-правна теорија и пракса. Тоа овозможи Македонија да се здобие со нов, современ и според светски стандарди Устав, кој ги решава следните основни прашања: основните одредби; основните слободи и права на човекот и граѓанинот; организацијата на државната власт; Уставниот суд; локалната самоуправа; меѓународните односи; одбраната на Републиката, воената состојба и вонредните околности и сл.

Со Уставот Македонија за прв пат се дефинира како суверена, самостојна демократска и социјална држава. Суверенитетот е неделив, неотуѓив и непренослив. Истиот произлегува од граѓаните и им припаѓа на граѓаните. Исто така е утврдено дека територијата на РМ е неделива и неотуѓива; постојната граница неповредлива а границата може да се менува само во согласност со Уставот. Сето тоа се основни претпоставки за организирање на одбрана на РМ што се разработува во посебно, VII-то поглавје на Уставот.

Како што стои и во Обрзложението на Уставот, во овој дел консеквентно се изведува до крај концептот за одбрана на Република Македонија, како суверена држава. Исто така ново е и тоа што се воспоставуваат вооружени сили на РМ како оргинерно право на секоја самостојна држава чии задачи се да го штитат територијалниот интегритет, сувереноста и самостојноста на Републиката. Дополнителна гаранција за самостојната позиција на македонската држава е одредбата за непризнавање на окупација на РМ или на кој и да е нејзин дел. Исто така со Уставот прецизно се определува и процедурата и надлежностите при прогласувањето на воена состојба и вонредни околности – состојби во кои се суспендираат одредени уставни и законски одредби. Сите овие решенија создадоа нова позиција за одбранбено-заштитната функција на Републиката и нејзиното решавање.

I. 3. Одбраната во новонастанатите услови

Покрај веќе изнесените состојби што ги креираше новиот Устав во сферата на одбраната и Уставниот закон определи одредени услови од кои зависе понатамошните активности во сферата на одбраната. За што станува збор?

Ставајќи јасно до знаење дека системот на одбраната ќе се реши со закон (системски со двотретинско мнозинство) Уставот отвори процес на

изработка и донесување закон за одбрана на Република Македонија. Уставниот закон даде обврска овие закони да се донесат во рок од 6 месеци, што значи работата околу законот за одбраната мораше да отпочне и да заврши што поскоро за да овозможи воспоставување систем за одбрана на Република Македонија како суверена држава.

Понатаму определувајќи се за формирање вооружени сили на Република Македонија, кои во досегашниот систем ги немавме, нужно ја определи оваа задача како приоритетна со што и сите активности требаше да се свртат кон формирањето на вооружените сили. Определбата пак на Уставниот закон со која до донесувањето на Законот за одбраната вооружени сили на Република Македонија се: командите, штабовите и единиците на територијалната одбрана, стави јасно до знаење дека ЈНА која тогаш постоеше на територијата на Република Македонија повеќе не е вооружена сила на Македонија и дека треба веднаш да отпочне нејзиното исселување. Бидејќи исселувањето на ЈНА од Македонија требаше да отпочне веднаш, пред одбраната на Македонија приоритетно се постави прашањето за начинот на обезбедувањето на државните граници во услови кога сеуште нема регуларна војска.

Немањето сопствена правна регулатива за оваа проблематика во тој период, формирањето на било какви единици можеше да се оцени како паравоена формација, па согласно тоа и да се преземат мерки со несогледливи последици за мирот кој се одржува на овој простор. И на крајот, но не и последно, сеуште немавме изработено и усвоено модел на одбрана на Република Македонија во услови кога таа е прогласена за суверена држава, кој требаше да ги реши глобалната структура и глобалните односи на системот кој требаше да се развива.

II. НОРМАТИВНО-ПРАВНОТО УРЕДУВАЊЕ НА НОВИОТ СИСТЕМ НА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

II.1. Уставот на Република Македонија

Првиот темел на системот на одбраната на Република Македонија беше поставен со донесувањето на новиот Устав од 17.XI.1991 год.

Со овој највисок уставно-правен акт јасно беа поставени основите на државното уредување на Македонија како самостојна и суверена држава, според граѓанскиот модел, која сама ги решава сите државни функции помеѓу кои и нејзината одбрана. Со Уставот исто така се поставија и контурите на системот на одбраната на Македонија, при што се дефинирани функциите на вооружените сили, а оставено е системот да се уреди со законот за одбраната кој се донесе подоцна. Исто така Уставот го отвори и процесот на создавање на Армијата на Република Македонија, како гарант на територијалниот интегритет и сувереноста на новата држава. Уставот исто така определи во кои услови може да се ограничат граѓанските права по основ на одбраната. Исто така во членот 28 е утврдено дека одбраната на

Македонија е право но и должност на секој нејзин граѓанин и дека тоа се уредува со посебен закон.

Во Уставот на Македонија е внесена и одредба според која слободата на пазарот и претприемништвото, како основни критериуми врз кои се гради новиот економски систем, можат да се ограничат само заради одбраната на Републиката.

Тоа покажува дека и економските субјекти имаат право но и обврска по основ на одбраната на земјата.

Во делот што се однесува на институциите и организацијата на државната власт, се дадени правата и должностите на истите и по основ на одбраната.

Со еден збор, Уставот на Република Македонија ги даде сите релевантни претпоставки за креирање на системот на одбраната кој треба да се потпира врз сите расположиви човечки, материјални, технички и просторни ресурси на Македонија како држава.

Впрочем, ваквиот модел на одбрана е скоро и единствено може да се применува на малите земји како што е нашата.

II.2. Законот за одбрана на Република Македонија

По изработката и прифаќањето на моделот на одбраната, веднаш се наметна потребата сето предвидено со моделот да се преточи во законска норма, и со тоа да се отвори патот кон почнување на создавањето на системот на одбраната. И за овој мошне сериозен проект немаше доволно време. Благодарение на интензивната работа се постигна да се уточнат сите прашања релевантни за системот на одбраната на Македонија и усогласени според стандардите на граѓанските општества и новиот Устав, како законски проект да се достават до Владата на Р.М. Според законот одбраната на Македонија се организира како систем за одбрана на независноста и територијалниот интегритет на Р. Македонија. Неа ја остваруваат граѓаните, органите на државната власт и вооружените сили на Р.М. Претпријатијата, јавните служби и установи и локалната самоуправа можат да извршуваат определени задачи во областа на одбраната. Понатаму следејќи ја логиката на Уставот, во Законот за одбрана се дадени правата и должностите на граѓаните во одбраната. При што се уредуваат правата и должностите на граѓаните во извршувањето на воената обврска, учеството во цивилната заштита, извршување на работната обврска и извршувањето на материјалната обврска.

Следната глава се однесува на надлежностите на органите на државната власт во одбраната при што посебно се разработени надлежностите на Собранието, Претседателот на Републиката, Владата, Министерството за одбрана и државната управа. Четвртата глава од Законот за одбраната се однесува на Армијата на Р.М. Покрај нејзиното дефинирање дадени се одредби за командувањето, пополната, приправноста и мобилизацијата,

материјалното обезбедување, врските за раководење и криптозаштита, набљудувањето и известувањето, учеството во отстранувањето на последиците од вонредни состојби, знакот, униформата и ознаките, службата, политичкото здружување, воената обврска за служење на воениот рок, обврската за служење во резервниот состав, евиденцијата на воените обврзници и сл.

Петтата глава ги третира прашањата сврзани со обврските на претпријатијата, јавните установи и служби и единиците на локалната самоуправа. Шестата глава ја уредува проблематиката на цивилната заштита.

Обучувањето за одбраната е предмет на следната глава, а осмата е посветена на безбедноста во одбраната.

Се поставува прашање дали е направен добар закон?

Може да се каже дека и овој закон спаѓа во редот на модерните закони, докрај почитувајќи го Уставот, кој е граден врз принципите на граѓанските општества. По начинот на нормирањето тој е краток, јасен и со крајна прецизност ги санкционира решенијата. Има две работи кои можат да претрпат критика, за кои едноставно немаше време да се преточат во законска норма, а тоа е: делот за цивилната одбрана и делот за локалната самоуправа. Што се однесува до првото прашање, идејата беше да се прошири делот на цивилната заштита кој е поместен во VI-та глава на Законот, и по принципот на некои западни земји (Швајцарија, Австрија, Данска, Франција, и др.) да се уреди под наслов цивилна одбрана. Тоа ќе значеше да се создадат услови покрај 14-те мерки кои сега ги разработува Законот, а кои произлегуваат од Женевските конвенции, да се прошири опсегот на заштитата на граѓаните од новите извори на загрозувања кои не можат да ја одминат Р.М. како што се: заштитата од планетарните загрозувања, хемизацијата, космичките извори на загрозувања, информатичката заштита и сл. Овој дел од заштитата ќе треба да се потпира врз граѓанската должност почитувајќи ги стручните знаења и професионалните ангажирања на граѓаните. Меѓутоа поради притисокот на времето и настаните кои се одвиваа тогаш во Р.М (таа беше периодот на подготовките за разговори за повлекување на ЈНА), оваа проблематика остана да се доразработи и во еден догледен период законски нормира. Што се однесува до делот на правата и обврските на локалната самоуправа и тој остана недоречен бидејќи во периодот на работата на Законот за одбраната не беше донесен ниту еден законски или друг акт за локалната самоуправа кој подетално ќе ја уредеше оваа проблематика, од што попрецизно ќе се извлече и правата и должностите на истата и во сферата на одбраната.

III. МОДЕЛОТ НА ОДБРАНАТА

Како прва задача која се наметна по осамостојувањето на Р.М. беше да се утврди моделот на одбраната на Македонија. Прашањето беше сложено а време за некои посебни согледувања, анализи или странски искуства едноставно немаше. Во коцпирањето на моделот покрај досегашното теоретско

познавање на системот на одбраната послужија и искуствата од повеќе земји (Австрија, Швајцарија, Германија, Русија, Бугарија, Турција, Данска, Англија, Грција, Албанија, САД и др.) кои ги имаваме осознаено преку расположивата литература; материјалот за можните извори на загрозување на Македонија работен од повеќе истакнати научни и јавни работници во рамките на Институтот за одбрана; материјалот од симпозиумот за одбраната на Македонија што се одржа во организација на Министерството за одбрана и Институтот за одбрана, како и друга литература од оваа област.

Моделирањето на одбраната исто така се вршеше и во согласност со политиката на Република Македонија што ја креираше Претседателот на Републиката, Собранието, Владата, Советот за безбедност и поодделните министерства кои имаа допирни точки со оваа област (за односи со странство, за внатрешни работи, за стопанство, за развој, за законодавство и сл.).

Имајќи ја во вид изнесената појдовна основа, како и лимитирачките фактори со кои се соочувавме во тој период, го понудивме и се прифати можниот модел на системот на одбраната на Република Македонија кој го презентираме во целина.

Основната и најзначајна цел претставуваше одбраната на Република Македонија да се организира како конзистентен одбранбен систем кој ќе ја гарантира одбрана на нејзиниот суверенитет и територијална целокупност. Со тоа се постигнува еден од примарните квалитети на одбраната – таа да биде целосна, по својата содржина и организација да биде сложена, да биде уредена и заснована на соодветна општествена, доктринарна и правна основа (која сеуште не е целосно утврдена и формулирана), да поседува определени својства (карактеристики), односно помеѓу сите нејзини елементи – и во сферата на акцијата и во сферата на организацијата да постои складен однос, меѓузависност и условеност.

Целта беше да се формулира модел на систем на одбрана кој ќе биде ефикасен, респективен и со исклучиво одбранбен карактер. Новиот модел на системот на одбрана на Република Македонија е предвидено да се темели врз следните три столба:

1. Вооружените сили,
2. Цивилната одбрана и
3. Вклучување во колективниот систем на одбраната на европската и светската заедница (како можност во иднина).

Функцијата на системот на одбраната на Република Македонија во мир да се остварува со обезбедувањето на државната граница, спроведување на целокупните подготовки за водење вооружена борба и други облици на невооружено спротиставување, функционирањето на државната власт, претпријатијата и јавните установи и служби, локалната самоуправа, како и остварувањето на правата и обврските на граѓаните во услови на воена состојба.

Системот на одбраната на Република Македонија во услови на војна со севкупните одбранбени активности ќе ја остварува одбранбената функција, односно одбраната на слободата, независноста и територијалната целокуп-

ност од вооружена агресија и од други облици на примена на сила. Сите одбранбени активности ќе се остваруваат како посебни облици во вкупната одбрана на земјата, врз единствена доктринарна основа. Неопходно е новиот модел на системот на одбрана на Република Македонија да обезбеди тоталност на нашата одбрана и тоа според бројот на одбранбените активности и според обемот на ангажирањето на најголемиот дел од човечките и материјалните потенцијали на земјата.

Одбраната и заштитата на Републиката треба да ја остваруваат граѓаните, органите на државната власт и вооружените сили, а одредени задачи треба да извршуваат претпријатијата, јавните установи и служби и локалната самоуправа.

Граѓаните на Републиката правото и должноста во областа на одбраната треба да го остваруваат извршувајќи воена обврска, работна обврска, материјална обврска и обврска за учество во заштитата и спасувањето на населението, материјалните добра и културните вредности, во сите услови и во секое време.

Органите на државната власт во системот на одбраната треба да создаваат услови за успешно остварување на нивните функции во сите воени состојби и со тоа да обезбедат ефикасно функционирање на системот на одбраната.

Претпријатијата, јавните установи и служби и локалната самоуправа во системот на одбраната треба да учествуваат со извршување на своите задачи и во услови на војна, односно со создавањето материјални и други услови за потребите на населението, вооружените сили и останатите субјекти за успешна одбрана на Републиката.

III. 1. Вооружени сили на Република Македонија

Според Уставот на Република Македонија, Армијата претставува вооружена сила на сите граѓани на Републиката. Армијата има постојан и резервен состав.

За успешно и ефикасно остварување на својата одбранбена функција, вооружените сили на Република Македонија, потребно е да бидат бројно мали, високо-технички опремени, подвижни (со висок степен на маневарска подвижност), со солидна организациона поставеност и со прецизно утврдени задачи во мир и во војна. Постојаниот и резервниот состав го сочинуваат воениот состав на Армијата на Република Македонија.

а) Постојан (мирновремен) состав на Армијата

Постојаниот состав на Армијата на Република Македонија се состои од воени старешини, војници на отслужување на воениот рок, граѓанските лица на служба во Армијата и војници по договор.

Постојаниот состав на Армијата на Република Македонија претставува јадро за развој на воениот состав на вооружените сили на Македонија.

Постојаниот состав на Армијата се организира, оспособува и подготвува за заштита на државната граница на Републиката, да попречи ненадејна агресија, успешно да се спротистави на првиот удар на евентуалниот агресор, да овозможи успешна мобилизација на резервниот состав, формирање и развој на воениот состав на вооружените сили и другите субјекти на системот на одбраната, како и непречен премин на органите на државната власт, претпријатијата, јавните установи и служби, локалната самоуправа на работа во воени услови.

Постојаниот состав на Армијата треба да биде бројно мал, меѓутоа оперативен, модерно вооружен и опремен и врвно обучен и оспособен за извршување на мирновремените и воените задачи и обврски.

Армијата на Република Македонија е организирана во видови, родови и служби и тоа:

Видови:

- копнена војска,
- воено воздухопловство и противвоздушна одбрана

Родови:

- пешадија,
- артилериско-ракетни единици,
- оклопно-механизирани единици,
- инжинерија,
- противвоздушна одбрана,
- атомско-биолошко-хемиска одбрана,
- единици за врски и
- по потреба и други родови,

Служби:

- техничка служба,
- интендантска служба,
- санитарска служба,
- ветеринарна служба,
- финансиска служба,
- градежна служба,
- по потреба и други служби,

Родовите и службите би биле застапени како во копнената војска, така и во военото воздухопловство и противвоздушната одбрана.

Воениот рок се служи 9 (девет) месеци.

Обуката трае 3 (три) до 5 (пет) месеци.

Постојаниот состав како составен дел на Министерството за одбрана се состои од следното:

– Генералштаб на вооружените сили со потребен број управи, одделенија или сектори, чија формација је пропишува Претседателот на Републиката.

б) Резервен состав

Резервниот состав на Армијата, би се состоел од 80.000 до 85.000 војници, кои го отслужиле воениот рок и се преведени во резерва.

Постојаниот и резервниот состав го сочинуваат т.н. воен состав на Армијата кој би опфатил околу 5% од вкупниот број на населението на Републиката. Организациско-формациската поставеност на воениот состав би можела по потреба да опфати и до 10% од вкупното население на Републиката.

Воениот состав на Армијата е креиран со трансформација и реорганизација на територијалната одбрана на Република Македонија, со преземање на поранешните партизански единици и со ангажирање на дел од нераспоредените воени обврзници.

Воениот состав би се состоел од сите видови, родови и служби како и постојаниот.

III. 2. Цивилна одбрана

Втор дел врз кој се базира системот на одбраната на Република Македонија е цивилната одбрана, поставена на пошироки основи и оспособена не само за заштита и спасување на граѓаните, материјалните добра и културното богатство од сите извори и видови на загрозување, што во основа е во надлежност на цивилната заштита, туку и со активно вклучување во одбраната на граѓаните, органите на државната власт, претпријатијата, јавните установи и служби и локалната самоуправа.

Овој дел на одбранбениот систем покрај загрозувањето од познатите извори на загрозување треба да ги опфати и апсорбира мерките што треба да се преземат за заштита и спасување на населението, материјалните добра и културното богатство од поновите извори на загрозување, како што се: еколошката заштита, заштитата од јонизирачките и друг вид зрачења, заштита од хемизацијата, заштита од технолошките загадувања, заштита на информативниот систем и др.

Покрај тоа, цивилната одбрана особено внимание треба да посвети на подготовките и оспособувањето на сите субјекти, кои заедно со органите за внатрешни работи, треба да обезбедат заштита и елиминирање на одредени штетни појави, кои се во постојан подем и добиваат меѓународни размери, како што се: меѓународниот тероризам, шверцот со оружје и убојни средства, шверцот на дрога, ширењето на наркоманијата, нелегалната трговија со племенити метали и предмети од непроценлива културно-историска и уметничка вредност, странска валута и др. Поголем број од овие настани се вршат со преминување на државната граница и затоа одбранбено-заштитниот систем треба да се организира и успешно функционира од самата граница и во длабина на територијата со посебни надлежности на царинската служба и граничните органи.

III. 3. Вклучување во колективниот систем на одбрана на европската и светската заедница

Во рамките на вкупните активности за интеграција на членките на Европската заедница покрената е иницијатива и за утврдување основи на нова политика на европска безбедност и одбрана. Тие се содржани во Англиско-италијанската декларација за европска одбрана и безбедност, која ги содржи следните определби и ставови.

Членките се свесни за предизвикот со кој ќе се соочат во услови на ново политичко и стратемиско окружување кое настана во деведесеттите години. Според тоа, оние кои сакаат да придонесат за стабилизирање на односите ќе мора да ги дефинираат рамките во кои Европа ќе може да игра потполна улога на меѓународната сцена за создавање политичка унија. Тоа значи постепена разработка и примена на заедничка надворешна и безбедносна политика и посилен европски одбранбен идентитет со долгорочна перспектива на заедничка одбранбена политика која ќе биде во согласност со заедничката политика на сојузниците (членките на сојузот) и НАТО пактот.

Европскиот идентитет на планот на одбраната и безбедноста ќе се одвива низ процес на еволуција, кој ќе се состои од постепени фази.

Специјалните односи помеѓу Европа и Северна Америка кои се засноваат на заеднички вредности и интереси и кои се изразени во Европскиот сојуз, ќе претставуваат клучен елемент на Европскиот идентитет.

Суштинско значење на заедничката одбрана на Европа ќе имаат заедничкото одбранбено залагање на европскиот сојуз и силите на Северна Америка како дел на колективната одбранбена структура.

Преиспитувањето на задачите и стратегиите на Сојузот, и развојот на европската надворешна одбранбена и безбедносна политика треба да биде комплетирана активност и да се одвиваат паралелно.

Реформите на НАТО пактот треба да подразбираат зајакнување на улогата на Европа и нејзиниот придонес во одбраната како дел од процесот на изменетите и повторно воспоставени урамнотежени односи помеѓу Северна Америка и обединета Европа.

Меѓуатлантските односи треба да се набљудуваат во контекст на пошироките идеи за обединета Европа која има свој одраз низ процесите на КЕБС, при што НАТО ќе биде клучна компонента за развојот во системот на одбраната и безбедноста на цела Европа. Развојот на Европскиот идентитет во одбраната треба да се изведе преку јакнењето на Атлантскиот сојуз.

На западноевропската унија треба да ѝ се довери задача за развивање на европските димензии на планот на одбраната. Таа своја улога ќе ја извршува во два правци и тоа:

1. Како одбранбена компонента на европската политичка унија, и
2. Како средство за зајакнување на Европскиот столб на сојузот.

За поефикасно остварување на овие функции се предлага органите на унијата да се пренесат во Брисел.

Западно-европската унија во своите активности ќе поаѓа од одлуките на Европскиот совет, кои се во контекст на заедничката надворешна, одбранбена и безбедносна политика како и од ставовите на Европскиот совет имајќи ги притоа разликите што се јавуваат во секое нивно тело.

За да може да се зачува комплементарноста помеѓу европскиот одбранбен идентитет и Сојузот се предлага примена на два принципи и тоа:

1. При интензивната соработка на европејците на полето на безбедноста и одбраната ќе го почитуваат принципот на отвореност во консултациите помеѓу западноевропската унија и НАТО пактот.

2. НАТО ќе стане главен форум за договорите за политиката во врска со безбедноста и одбранбеното ангажирање на своите членови согласно Вашингтонската спогодба.

Членовите на западно-европската унија со останатите сојузници ќе се консултираат во духот на отвореност меѓусебно приближувајќи ги договорените ставови.

Во врска со останатите прашања поврзани со европскиот одбранбен идентитет се предлага одлуките да се донесуваат од западноевропската унија во тесна соработка со другите сојузници.

Во оваа декларација се предвидува можност за специјално приклучување и на други европски земји (партнери и сојузници), при што треба да биде сочинет договор за меѓусебните односи (врски).

За да може европскиот одбранбен идентитет да добие практична содржина се планира развој на европски сили за интервенција, способни флексибилно да одговорат во рамките на низа можни околности надвор од областа што ја покрива НАТО пактот. Така на пример, интервенцијата би се извршила како одговор на загрозените интереси на членовите на западноевропската унија или во операции за зачувување на мирот (се мисли надвор од членките на унијата). И овие сили би биле автономни, би имале сопствен орган за планирање во мирновременски услови за да би се изработувале планови за спречување на вонредни околности, би организирале вежбовни активности и др.

Политичката контрола над овие сили би ја вршеле министрите за надворешни работи на земјите членки на западноевропската унија.

Определувајќи се за европската опција во решавањето на своите проблеми и прифаќајќи ги европските стандарди во водењето на својата политика и уставното уредување, а имајќи ги во вид расположивите ресурси кои можат да се стават во функција на одбраната Македонија ќе мора интензивно да се вклучи и во механизмите на колективната безбедност и одбрана што се заговара и веќе функционира во Европа и пошироко.

Тоа значи дека одбранбениот систем на Македонија, потпирајќи се врз своите потенцијали ќе мора да стане и дел од идниот европски одбранбен идентитет што се заговара со горесцитираната декларација.

За нас е особено значајно што се остава простор за вклучување и на други земји надвор од западноевропската унија во оваа нова одбранбена политика на Европа во својство на партнери или сојузници.

ЗАКЛУЧОК

Македонија во својата понова историја за првпат е соочена со можноста сама да ги решава сите функции иманентни на секоја суверена држава, вклучувајќи ја и одбранбено-заштитната.

Поаѓајќи од нејзината геополитичка положба, изворите на загрозувањето, влијанието на екстерниот фактор од една и расположивите ресурси од друга страна, Република Македонија се определи за модел на одбрана кој на евентуална агресија или други видови загрозувања ќе ги спротисти сите свои човечки и материјални ресурси, а системот на одбраната се темели на три основни структури и тоа: вооружените сили, цивилната одбрана и вклучувањето во светскиот и европскиот колективен систем за безбедност и одбрана.

Со оглед на краткиот период во кој и досега се фундарише системот на одбраната на Македонија, направени се само првите историски чекори кон воспоставувањето автономен одбранбен систем, додека претстои натамошна фаза на неговото креирање во која пред сè ќе се донесат основните документи како што се: политиката, доктрината и стратегијата на одбраната, развојните проекции на сите сегменти на системот со посебно внимание на развојот на вооружените сили, функционирањето и дооспособувањето на цивилната одбрана, развојот на наменското производство и сл.

Исто така во следната фаза треба да уследи комплетното заокружување на нормативно-правната регулатива која се однесува на оваа сфера и која не е ништо понезначајна од материјалното ситуирање на системот.

Trajan GOCEVSKI

HISTORICAL STEPS TOWARDS AUTONOMIUS DEFENSE SYSTEM OF MACEDONIA

(Summary)

According to its geo-political location, sorces of danger, influences of the external factors, as well as the available resources, Republic of Macedonia has accepted a model of defense which would put all its human and material resources against eventual aggression or other types of danger. This system of defense should be based on three fundamental structures: armed forces, civile defense and incorporation in the world and european colective security and defense system.

During this short available period of time, only begening historical steps in establishing the defense system of Macedonia have been undertaken. There is a next phase to folow in which the basic documents such as: defense policy, doctryne and strategy will be established, and the projection of the developement of all segments of the system will be made, with special emphasise on the structuring and qualifyng the civile defense, developement of the purposive production, etc.